

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

ԷՐԿՄԱՆ ՁԱՅՐԻՆԻ

ԱՆՏԱՌԱՊԵՏ ՓՐԵՂԵՐԻԿ

ԹԱՐԿՄ. ԳԻՒՑ Ա. Բ. ԱՂԱՆՆԱՆՆ

ԿՐ. 1—16

ԱՆՏԱՌԱՊԵՏ ՓՐԵԴԵՐԻԿ

(ԻՐԿԾԱՆ.ՇԱՏՐԻԱՆԻ)

Ա.

Նոտառապետի պաշտօն էր վարում Շատէր-
բախում, — սկսեց ծերունի Ֆրեդէրիկը, —
իմ հոկողութեան էր լանձնուած ամբողջ
Սալերնեան շրջանի սնտառների ամե-
նալաւ մասը: Ես մի լաւ տնակ ունէի,
պարտիզով պատած, ուր խնձորենիները,
տանձենիներն ու սալորիները աշնանն
ալնքան պտուղ էին տալիս, որ քիչ էր
մնում ծառերը ծանրութիւնից փշրտուէին. բացի ալդ ես չորս
դեսնատին էլ արօտատեղ ունէի ճիշտ գետի ափին: Անշա-
տառը, չնալելով իւր ութսունամեալ հասակին, դեռ էլի մա-
նում էր վառարանի մօտ նստած, և անգամ երբեմն էլ օդ-
նում էր կնոջս ու աղջկանցս տնտեսական գործերում: Կինս
էլ նախում էր մեր դետնի մշակութեան և հսկում էր անասուն-
ների վերայ: Տարիները, ամիսներն ու շաբաթներն անցնում
էին մեզ համար հանդարտ ու խաղաղ: Եթէ ալն ժամանակ
գանուէր մէկը, որ ինձ ասէր, թէ. «Անտառապետ Ֆրեդէրիկ,
տեսնո՞ւմ է՞ք դուք Էլզասի ալս ընդարձակ հովիտը մինչև նոյն-
իսկ Ռէյնի եղեբքը, այս հարիւրաւոր գիւղերը, չորոնք շրջա-
պատուած են վարսակի, կորեկի, կանեփի, վուշի, գալլուկի,
գարու, ծխախոտի ճոխ դաշտերով, որոնք ալեկողծւում են
հողմից ինչպէս ծով: տեսնո՞ւմ է՞ք գործարանների ալդ բարձր
ձիւղ խողովակները, ալդ ջրաղացներն ու սղոցարան-
ները, ալգիներով ծածկուած ըլուրները, հաճարի ու

եղենու խիտ անտառները, որ նաւաշինութեան ամենալաւ նիւթն են տալիս ամբողջ Ֆրանսիայում, լեռների գագաթներին բարձրացող հին հին պալատները, ալդ՝ դարերի շնորհիւ կիտակեր ամրոցները—Բրէշլախ, Շլէտշտադ, Ֆալլցրուդ և այլն... Նալեցէք, Ֆրեգէրիկ, ալդպէս հեռու, ինչքան որ մարդկային աչքը կարող է կտրել, նալեցէք ալդ բոլոր տաքածութեան վերալ Վէլսէնբուրգից մինչև Բէլֆօր—և իմացէք, որ այս բոլորը մի քանի տարուց լետով պրոուացիներին պիտի պատկանի. նոքա պիտի լինին այս ամենի տէրերը. ալստեղ ամենուրեք հօրիզոնը նոցանը կլինի. նոքա հարկերը կաւելցեն, կուղարկեն իրանց հարկահանները, վերադննդները, անտառապետները և գիւղական վարժապետներն ամեն գիւղերու Եւ ալստեղի բնակիչները նոցա պիտի հպատակուին. նոքա ստիպուած պիտի լինին քալել գերմանական զօրքերում Վիլհէլմ կալուեր ենթասպաների հրամանատարութեան ներքոյ:

Այս ասողին ես խելացնոր կհամարէի և զալրույթից ընդունակ կլինէի մինչև անգամ ապտակ տալ նորան:

Բայց ալսպիտի մի գուշակութիւն՝ ճշմարիտ պիտի համարուէր, և մինչև անգամ շատ թուլ արտապայտուած ճշմարտութիւն, որովհետև մենք անհամեմատ աւելին տեսանք ու կրեցինք, ինձ համար ամենից սարսափելին էր լեռները թողնել և իմ տարիքում տեղափոխուել մի չարդաղ, որակից միայն տանիքների կղմնտրներն ու ծխնելոցներն էի տեսնում: Գիշեր ցերեկ ալդ սոսկալի աղէտի մասին մտածելով՝ ես ինձ զգացի լքուած երկնքից ու երկրից:

Աղուէսներն ու գալլերը, երբ նոցա թաթը վիրաւորում էք, վէրքը լիզում են և առողջացնում. նասպատակները, հէնց որ նոցա վիրաւորում են, իսկոյն տատկում են, կամ թաղում թիւերում և առողջանում. շներից որ լակոտնեւոր խեն, խեղճ անասունները մի քանի օր նիհարում են, ապա մոռանում են իրանց ցաւը—և ամեն ինչ կարգի է ընկնում: Բայց մենք ալդպէս հեշտ չենք կարող մոռանալ մեզ հանդիպած դժբաղդութիւնը. և որքան շատ ժամանակ է անցնում, ամենքան աւելի ենք զգում:

Ինձ հարցնում ես, թէ ինչպէս ընկալ ես այս սրջը՝ Վիլիետ, և ինչպէս եմ ապրել մինչև այսօր. չեմ հրաժարուում պատասխանելուց: Վիլիետում և լաշապելում բոլոր հիւղերը

լի էին գաղթեցրած թանուորներով ու զիւղացիներով: Եւ լըսեցի, որ հարկնիք գաղթողների թիւը հասնում էր մինչեւ երկու հարիւր հազարի: Սա կարելի բան է: Երբ ես հալքենիքիցս դուրս ելալ, ամբողջ ճանապարհը գաղթականներով լի էր: Բալց այս ամենը քեզ այնպէս լաւ լալտնի է, ինչպէս ինձ. ես կիսօսեմ լոկ իմ մասին, և հէնց սկզբից կսկսեմ: Այսպէս առաւել պարզ կլինի:

Երբ պապդ, դատարանի նախկին նախագահը, 1865 թուին բարձր պաշտօն ստացաւ և Բրէտայն դնաց, ես շատ ուրախ էի, որովհետեւ նա միանգամայն արժանի էր, նորա տեղը Սափերնան չէր, նա չափազանց լաւ և հմուտ մարդ էր. միւս կողմից նորա հեռանալն ինձ վշտացրեց:

Հալքս, որ առաջ անտառապետ էր Դօզէնհայմում, պ. նախագահի մասին ինձ հետ խօսելիս՝ միշտ առանձին լարգանքով էր խօսում, անդադար կրկնելով, որ նա մեր քարերարն է եղել և միշտ սիրել է մեր ընտանիքը. ինքս Շտէյն-քախում նորա շնորհիւ եմ պաշտօն գտել. նորա խորհրդովն իսկ ծերունի անտառապետ Բրուտտը իւր միակ դուստրը՝ Կատերին Բրուտային ինձ կնութեան տուաւ:

Երբ հաշուէտուութեան համար Սափերն եմ գնացել, ամեն անգամ սիրով եմ նախել այն տան վերալ, ուր քսան տարի շարունակ ես սիրալիւր ընդունելութիւն եմ վալելած. ալդարժանաւոր մարդու բացակայութեան կսկիծը ծանրանում էր իմ սրտի վերալ:

Ես ու ընտանիքս սաստիկ վշտացած էինք նաեւ այն քանի համար, որ դու արձակուրդին ալլ ես չէիր գալու մեր անտառալին սնակը: Մենք այնպէս սովոր էինք քեզ սպասել, որ վաղօրօք ասում էինք.

—Ահա սեպտեմբերն էլ մերձենում է, փոքրիկ Ժօրժը շուտով կգալ:

Կինս վերեւ անկողին էր պատրաստում. փութում էր ձիւնի պէս սպիտակ սաւան, լուանում էր լատակն ու լուսամուտները:

Ես թակարդներ էի պատրաստում մշահաւանների և զանազան տեսակ կեր կարմրախալտերի համար. ուղղում էի մեր հիւղը թուխկատարներ որսալու, փորձում էի սուլիչները և նորերն էի շինում արձձից և ոսկորից: Կարգի էի դնում կարգ թերն ու պարանները մեր արկղներում, նախօրօք դուարձաւ:

նալով, որ ալդ ամենը լաւ ղրաղմունք պիտի լինին քեզ համար:

— Լսեցէք, Ֆրեդէրիկ հալլրիկ, վազն անշուշտ երկու ժամին զարթեցրէք ինձ. դեռ չլուսացած պիտի գնանք:

Ես գլխէի, որ դու արջնամկան պէս կը քնես, մինչև որ չարթնացնեմ և ծով չանուանեմ՝ չես վերկենալ, բայց երեկոյեան քնելիս դու դարձեալ պատրաստութիւն կը տեսնէիր երկուսին վերկենալ, անդամ մէջ գիշերին. — ալս ամենը զուարեացնում էր ինձ:

Երեակալում էի, թէ ինչպէս դու, շունչդ պահած, նըստելու ես հիւղում, երբ կազն-աղաւներն ու մշահաւերը կ'մօտենան, տերևների տակից դուրս նայելով, և ես որպէս թէ լըսում էի արդէն քո շշուռջը:

— Ահա, ահա եկան...

Եւ դու չէիր կարողանում քեզ պահել մինչև արշալուսին հիթուչին թուրկատարները:

Այո, Ժօրժ, ալս ամենն ուրախացնում էր ինձ, և ես արձակուրդներին դուցէ նոյն անհամբերութեամբ էի սպասում, ինչպէս և դու:

Մեր փոքրիկ Վարդ-Մարին էլ ուրախանում էր քո գալու վերաջ. նա շտապով նորանոր ցանցեր էր հիւսում և անցած տարիների կախուած կոճկատեղերը վեր քաշում. բայց հէնց որ պապդ գնաց՝ վերջացաւ, և մենք գիտէինք, որ չես գալ մեզ մօտ:

Երկու թէ երեք անգամ մեր լիմար կալասը, որ կովեր էր արածացնում արօտում, ոտաւոր տեսնելով դէպի Դօզէն հայմ իջնելիս, վաղեց մեզ մօտ, բերանը մինչև ականջները բացած և բոլոր ուժով աղաղակ բարձած:

— Նա է, նա է, նա է որ կալ... անմիջապէս ճանաչեցի նորան... պալուսակն ուսին է ձգել...

Ռազոն էլ հաջելով հետեւում էր ալս ապուշին... Սս պատրաստ էի երկուսին ջարդել, որովհետեւ գիտէինք, որ դու Պէնն ես գնացել: Պ. նախադհը մեզ գրում էր, որ դու ամեն օր լիշում ես Շտէլնրախը. ես առանց այն էլ վատ էի տրամադրուած, և կալասի ալս հնարած բանն էլ տեսնելով ինքս ինձ կորցրի:

Կինս ու Վարդ-Մարին, պտուղները պահարանի դարագներում դարսելով՝ ասում էին:

—Ի՞նչ հիւթալի տանձեր են... Բնչ հրաշալի արքայա-
խնձորներ... երանի թէ Ժօրժը լետ դառնար,—ամբողջ օրը
ալստեղ կվազվզէր...

Նոքա ժպտում էին արտասուալից աչքերով։ Քանի-քա-
նի անգամ ևս ինքս, որսից լետ դառնալով, ասել եմ։

—Ահա... տասը. տասնըհինգ տասնեակներ կան ալս-
տեղ... Բնչ զլխներին ենք տալիս սոցա։ Նրեխալ չկան... դո-
նէ կատտներին տանք։ Նս ուտողը չեմ։

Հաւատմ, Ժօրժ, ես սիրում էի որսի գնալ քեզ համար,
ինքս երբէք չէի ախորժում ոչ թուխկատարներէից և ոչ իսկ
մշահաւերից։ Նս միշտ գերադասել եմ մի լաւ կտոր միս և եր-
բեմն միալն կերակրի տեսակը փոխելու համար՝ որսի միս եմ
կերել։

Բ.

Զմեռուալ մէջերքում, երբ լեռների բոլոր ճանապարհ-
ներն ու շաւղները ձիւնով էին ծածկուած, երբ զիշերները
ամեն կողմից լսում էր եղեամով ծածկուած եղենիների ճալ-
թիւնը, մի անգամ կինս, որ ձմեռուալ հէնց սկզբից դուռնա-
ւ լուռ էր, երեկոյեան վեց ժամի մօտերքը վառարանի կրա-
կը վառելիս ասաց ինձ.

—Ֆրեդէրիկ, ես պարկում եմ. վատ եմ զգում ինձ... դո-
ղացնում եմ։

Այդպիսի բան նա երբէք չէր ասել ինձ։ Այդ կիողից ես
ոչ մի գանգատ չէի լսած. երիտասարդութեան օրերում նա
տնտեսութիւն էր անում և երկունքից աղատուելու մինչև
վերջին օրն էլ աշխատում էր։

Նս, առանց որեւէ բան կասկածելու, պատասխանեցի.

—Շատ մի չարչարուիր, կատէրին... Զափազանց շատ
ես աշխատում, հանգիստ առ մի փոքր. ընթրիքը Վարդ-Մա-
րին կը պատրաստէ։

Նս մտածեցի. քսան տարին մի անգամ—մեծ բան չէ.
Թող մի փոքր հանգստանալ։

Վարդ-Մարին ամանով ջուր տաքացրեց, որ նորա ու-
ները մէջը դարսէ, և մենք հանգիստ ընթրեցինք, սովորա-
կանի պէս, գետնախնձորով և լոռով։ Ոչ մի արտակարգ միտք
անցաւ մեր գլխով. իննը ժամին մօտ, ծխամորչս քաշելով,

գնացի քննելու. երբ մահճակալիս մօտեցալ՝ կնոջս բամբակե պէս սպիտակ տեսալ, լալն բացած աչքերով: Ես ձալն տուի նորան.

— Կատէրին:

Նա չչարժուեց: Ես կրկնեցի.

— Կատէրին. — և ձեռքը շարժեցի: Ձեռքը բոլորովին սառն էր:

Քաջարի կինս վերջին անգամ էր քնել. նա երկար էր տանջուել, առանց որեւէ դանդատ արտասանելու:

Ես սթափուեցի: Խեղճ Վարդ-Մարին զրկուել էր մօրից: Սիրտս սպաթում էր ալդ մտածումից. ի՞նչ թւում էր, թէ ալս հարուածից երբէք չէի ուշքի գալու:

Պառաւ տատը նիրհում էր բազկաթռուի մէջ. ալծմ նա էլ աչքը բաց արեց: Վարդ-Մարին բարձր ձայնով հեկեկում էր և հառաչում, և Կալանն անգամ, ալն խեղճ ապուշը, մրթմրթում էր:

Ա՛լս, երանի՜ թէ ես մեռնէի դորա փոխարէն...

Մենք հեռու անտառումն ենք ապրում, և ստիպուած եղանք խեղճ կնոջս խորը ձեռն վերալով տանել թաղել Դօղէնհալմում: Դադադը դրինք սալի վերալ, մենք էլ ետևից: Վարդ-Մարին ալնպէս էր լաց լինում, որ ես ամեն քալում ստիպուած էի սիրտ տալ նորան: Բարեբաղտաբար տատը մեզ հետ չեկաւ, ալլ նստած աղօթում էր հանգուցեալի համար:

Ուշ գիշերով լիտ դարձանք: Կատերինը մնաց ալնտեղ ձիւնի տակ իւր հարազատների մօտ, որոնք հանգստանում էին Դօղէնհալմի գերեզմանատանը եկեղեցու ետև. նա ալնտեղ մնաց. իսկ ես մտածում էի:

«Ի՞նչ պէտք է լինի մեր տան դրութիւնը»: Դու հօ էլ պսակուողը չես, Ֆրեդերիկ: Դու մի լաւ կին ունէիր. ով կերաշխատէ, որ երկրորդը ամենալատ և ռալլ կինը չէ լինելու ամբողջ թաղի մէջ...: Երբէք չես կարող մի ալլ արժանաւոր կին գտնել քեզ համար: Պէտք է մենակ ապրես: Բալց, ի՞նչ պէտք է անել...: Ով պէտք է հոգալ ամենքի մասին: Տատը շատ պառաւ. է, իսկ Վարդ-Մարին տակաւին երեխալ է:

Ես լուսահատուած էի, մեր բոլոր բարիքները պիտի ունշանալին, և մեր այսքան տարուալ խնայողութեամբ աշխատածը օրէցօր պիտի անհետանար:

Բալց իմ փոքրիկ Վարդ-Մարին դառաւ ինձ համար կա-

տարեալ մի գանձ, մի մանուկ կատարեալ արականութեամբ
և առողջ մտքով։ Զէնց որ մօրը թաղեցինք, նա սկսաւ նորա
պարտաւորութիւնները կատարել, հսկելով դաշտի աշխա-
տանքին, անասունին և տնտեսութեանը և պատուէրներ տա-
լով կալասին։ Խեղճ փոքրիկը ականջ էր դնում նորան. իւր
պարզութեան մէջ հասկանում էր, որ նա է այժմ իւր փրութիւնը։

Ահա ալս է աշխարհիս կեանքը։

Այս տեսակ վիշտ կրելով, մտածում ես, թէ առաւել վատ
բան քեզ պատահել չէ կարող, բայց դա միայն սկիզբն էր, և
երբ ես այդ լիշում եմ, ինձ թւում է, թէ մեզ համար ամե-
նամեծ բաղդաւորութիւնն այն կլինէր, որ այն ժամանակ
մենք ի միասին մեռնէինք։

Գ.

Ուրախութիւններս մէկը միւսի ետեւից անհետացան։

Այն հին տունը, որի արեւի տակ փալլող մանր լուսա-
մուտներն ու եղնիկների մէջ ծխող ծխնելովները լոկ հեռուից
տեսնելը հրճուանք էր պատճառում ինձ, այժմ մռայլ ու ա-
մալի էր թւում։ Ձմեռը մի տեսակ երկար էր թւում։ Վառա-
քանում պայծառ վառուող կրակը սառնամանիքի ժամանակ
երբեմն ճաշակով գեղանկարում էր մեր լուսամուտները և երբ
հովառում խաղաղութիւն էր տիրում, ալդ կրակը, որի մօտ
նստած ծխամորչս բերանին, մտածում էի զանազան բաների
մասին, այժմ միայն մտքեր էր ներշնչում ինձ։ Խանձափալ-
տերը տխուր ճալթիւններ էին արձակում։ Ռազօն կարծես
անկիւններում ում-որ սրոնում էր։ Կալասը լուռ ու մունջ
կողովներ էր հիւսում, ոստերի կոտրը առաջին։ Անհա տատը
տէր-ողորմեան էր համրում։ Վարդ-Մարին, գունատ, սեւ-
զգեստ, տուն ու դուրս էր անում, ամեն բանի նայում և ան-
շուկ ամեն ինչ կատարում, այնպէս՝ ինչպէս իւր հանգուցեալ
մայրը։

Ես սովորաբար նստած էի գլխակոր և նոյնպէս լուռ.
երբ մահը վրայ է հասնում մէկին, էլ ոչ մի տրտունջ օգուտ
չունի։

Այո, ալդ ձմեռը շատ երկար էր թւում մեզ։

Սակայն ինչպէս միշտ՝ ալս անգամ էլ զարուհը եկաւ.
Հաճարի ծառերը պտուկները վեր թողին. լուսամուտները բաց-

դեցան և մեր տան առաջի տանձենին օպիտակ ծաղիկներով ծածկուեց. թուղուններն սկսան երգել, միմեանց հետապնդել, սկսեցին բալներ շինել, կարծէք թէ մի առանձին բան էր պատահել:

Ես սկսալ նախկին աշխատանքս, ուղեկցելով գլխաւոր վերահսկող պ. Ռամօին իւր շրջադարձութիւններին, անտառին նայելով և հետեւելով փալտ կտրելուն: Մենք առաւօտը վաղ գուրս էինք գնում և շատ ուշ տուն դառնում:

Վիշտը ամենուրեք հետեւում էր ինձ, բայց ես էլ մխիթարութիւն էի գտնում Վարդ-Մարիով, որ դարմանալի կերպով աճում էր ու լաւանում:

Մի կարծիր, ժօրժ, թէ ես որպէս հալը գտնում եմ նորան: Ի դուր կորսնէիք Սալերնից մինչև Լիւտցէլշտէյն բոլոր հովիտներում ու անտառներում նորանից բարեկազմ ու գեղեցիկ օրիորդ, ակնպիսի գեղեցիկ կապուտ աչեր և լուսաթաթախ հրաշալի գլուխ: Եւ ի՞նչպէս լաւ գիտէր նա տանու և ալլ ամեն աշխատանքները... Այժ, կարող եմ ասել, որ մի հրաշալի արարած էր, քնքով և պարթև:

Երբ ես ուշ դիշերով սուն էի դառնում, նա ընդ առաջում էր ինձ և դէմ էր անում իւր վարդ կարմիր թշերը, և ես շատ անգամ մտածում էի.

Վարդ-Մարին աւելի գեղեցիկ է քան իւր մայրն ալդ հասակում, և նոյնչափ խոհեմ, ինչքան նա. մի տրտնջան, Ֆրեդէրիկ, դժբաղդութիւնիցդ. չատերը կնախանձէին, որ ակսպիսի դուտոր ունիս, որ քիչ ակնչափ մխիթարութիւն և ուրախութիւն է պատճառում:

Երբ լիշում էի կնոջս՝ արտասուք էի թափում աչքերից և ասում էի.

Եթէ Կատարինը կարողանար Վարդ-Մարին տեսնել, ինչքան երջանիկ կլինէի:

Ալդ ժամանակները ես մտաբերեցի, որ պատօնս թողնելու ժամանակը սօտենում է, իսկ եբբ Վարդ-Մարին տասնեօթն տարին մտաւ, ես արդէն սկսեցի մտածել, որ լաւ կը լինէր նորա համար մի բարի ու ազնիւ ամուսին գտնել, անտառային մասում ծառայող մի երիտասարդ, որի տանը ես խաղաղութեամբ կնքէի իմ մահկանացուն, որդոցս ու թոռներին մէջ, և որը իմ տեղս բռնելով ակնպէս լարգէր ինձ, ինչպէս որ ես լարգում էի կնոջս հօրը՝ ծերունի Բրուտտին, քսան

տարի առաջ նորան փոխարինելով ակտեղ:

Ես աչքիս չառաջ ունէի Ֆէլսֆէրդից մի բարձրահասակ և գեղեցիկ տղամարդ՝ որ չորս թէ հինգ տարի առաջ թողել էր հրաձիգ գունդը և անտառապահ էր նշանակուել մեղանից ոչ հեռու, Տօմենթալում:

Նորա անունն էր Ժան Մէրլէն. նա ծանօթացել էր արդէն լեռնալին գործին Էլզասի Էգիսլաւում պարապելիս: Այս երիտասարդը ինձ դիւր էր գալիս իւր լաւ բնաւորութեամբ և դարձեալ նորանոյ, որ Վարդ-Մարին բաւական բարեհաճ էր դէպի նա: Ես նկատում էի, որ սա թեթև կերպով կարմրում էր ամեն անգամ, երբ նա գալիս էր հաշիւ տալու իսկ նա գալիս էր միշտ տաք հագնուած, խնամքով սանրուած, և իւր որսորդական եղջիրով գլխարկը զարդարած գիւր ռոտիկով. նորա հաստ ձալնը քնքշանում էր, երբ արտասանում էր այս խօսքերը.

Բարեւ, օրիորդ Վարդ-Մարի. Բնչպէս էք, ի՞նչ գեղեցիկ եղանակ է... Ի՞նչ պարզ օր... և ալլն: Նա կարծես լուռուած էր. Վարդ-Մարին ամօթխածութեամբ էր պատասխանում նորա ողջունին: Բոլորովին պարզ էր, որ նոքա սիրում էին և սիրահարուած էին մէկ մէկու վերայ—մի շատ բնական բան նոցա տարիքում:

Ես այս բանի մէջ ոչինչ վատ բան չէի տեսնում. ընդհակառակն, ես մտածում էի.

«Երբ նա դալ ամուսնութեան առաջարկութիւն անելու, ես միանգամից ոչ հա կասեմ և ոչ էլ չէ. պէտք չէ ցոյց տալ, որ կարծես թէ վրայ ես պրծնում մարդկանց. բայց լետոյ,—ցոյց տալով որ զգացուած ես նորա խնդրից,—համաձայնութիւնս կտամ, որովհետեւ ջահիլներին լուսահատութեան չը պէտք է հասցնել:

Ժան Մէրլէնի հայրը լիսնապետ էր հետեակ գնդերից մէկում, իսկ նորա հօրեղբայր Դանիէլ Մէրլէնը դպրոցական վարժապետ էր: Թէպէտ և նորա մայրը իւր ամուսնու հետ կենում էր մի փոքրիկ տանը անտառում, բայց նա Ֆէլսֆէրդում իւր սեփական տունը ունէր պարտիզով և հինգ վեց դեսնատին լաւ գետնով. դորանից լաւ ընկեր ամեն կողմից ես չէի կարող ցանկալ դստերս համար:

Ամեն ինչ ցանկացածիս պէս եղաւ: Գրեթէ ամեն երեւոյթ, արեւամտի հետ շրջագալութիւնս աւարտելով, երբ խաղա-

դուժինն է տիրում անտառի ստուերներում,—խաղաղութիւնն, որ հաղիւ խանգարում է փոքրիկ գետակի խոխովալով,—եւ տունն էի դառնում և այդ սիրելի անկիւնում մտածելով որդւոցս կեանքի, թռնուկներին, այդ մանրիկ արարածների լոյսաշխարհ գալու մասին, որոնց կտանէինք կնքելու Դօղէնհայմի հին եկեղեցին,—ես ակամալ ասում էի ինքս ինձ.

«Այն, այս ցնորքները կիրականանան... երբ դու ծերանաս, Յրեղէրիկ, բոլորովին կզառամես, երբ միջքդ կկռանալ տարիքիդ ծանրութեան ներքոյ, ինչպէս Աննա տատի մէջքն է, գլուխդ կսպիտակի, և կուղևորուիս նախահայրերիդ մօտ, բաւական ապրած և երկրաօտարդ զօրգին օրհնելով, քո մահից լետոյ երկար, շատ երկար ժամանակ ժան Մէլէնն ու Վարդ-Մարին կմտաբերեն քեզ»:

Մօտենալով այն շուղին, որ անցնում էր ժանի անտառի տան վերեւից, ցած նայեցի տանիքին, ցանկապատած պարտիզին և բակին, ուր ժանի մալրը գիշերները հաւատուն էր ածում իւր հաւերն ու բաղերը, վասն զի մեզ մօտ անտառում աղուէսներն անպակաս են: Նայեցի վերեւից և զխարկս հանելով՝ ձայն տուի.

—Բարի երեկոյ, Մարգրեղէլ:

Նա գլուխը վեր բարձրացրեց և ուրախ աղաղակեց.

—Բարեւ, անտառապետ: Ի՞նչպէս է ձեր առողջութիւնը:

—Շնորհակալ եմ, Մարգրեղէլ. փառք Աստուծոյ, շատ լաւ է գնում գործերս:

Եւ մացառների միջից ցած գնացի նորա մօտ և մենք սեղմեցինք միմեանց ձեռները:

Մի պատուական կին էր, միշտ բարի և ուրախ: Առանց բացուելու՝ երկուսս էլ լաւ գիտէինք թէ ամեն մէկս ինչ էր մտածում: Մենք զո՞հ էինք եղանակի լաւութեան կամ վատութեան մասին խօսելով, իսկ մնացածն արդէն ինքն ըստ ինքեան հասկացում էր:

Մի քիչ խօսեցինք ու գնացի: Մարգրեղէլը ետևիցս ձայն տուեց իւր փոքր ինչ ջախջախուած ձայնով, վասն զի արդէն վաթսուն տարուան մօտ էր.

—Բարի ճանապարհ, անտառապետ: Չմոռանաք ողջունս լիշեւ օրիորդ Վարդ-Մարին և տատին:

—Ապահով եղէք, չեմ մոռանալ:

Պատահում էր, որ շրջագալութիւնս հինգ ժամից առաջ

էի աւարտում և հանդիպում էի Ժան Մէրլէնին, որ քարշ էր գալիս մեր տան մօտ։ Վարդ-Մարին, բանջար ժողովելով պարտիզում, ուրախ խօսակցում էր նորա հետ ցանկապատից։

Նորոգութեցան իմ մէջ լիշողութիւններ հին հին դարերից, երբ ես հաճոյախօսում էի ատէրինին զիւ միջից անշշուռչ անցնելով, ծածուկ մօտենում էի ջահիլներին և քսան քալաչափ հեռուից գոչում։

— Ուրեմն, Ժան Մէրլէն, ձեր ծառայական պարտաւորութիւններն էք կատարում։ Դուք հաճոյախօսութիւններ էք անում դեռատի օրիորդների հետ։

Նա դարձնում էր դէպ ինձ իւր վիրաւորուած դէմքը և պատասխանում։

— Ներեցէք, պ. անտառապետ, ես եկալ պաշտօնիս վերաբերեալ գործով և մինչ դուք ականդ չէիք՝ օրիորդ Վարդ-Մարիի հետ էի խօսում։

— Լաւ, լաւ... տեսնում ենք։ Ես այնքան էլ չեմ հաւատում աղուէսներին։

Եւ սկսում էինք կատակիլ և ուրախանալ։

Տեսնում ես, Ժորժ, կարծես թէ բազում վերադառնում էր դէպի մեզ։

Ես Ժան Մէրլէնին նուրբան էի հաւատ ընծայում, ինչքան և Վարդ-Մարին և ինձ։ Կեղծ մարդիկ չկան մեր հալոնիքում, դոքա ուրիշ երկրներից են գալիս մեզ մօտ։

Գ

Գործերն ալդ վիճակում մնացին ամբողջ 1868 թուի ընթացքում։ Ժան Մէրլէնը շարունակ առիթ էր որոնում մեղ մօտ լինելու ծառայութեան գործով կամ դիմում էր մեղ ընտանեկան գործերի մասին խորհուրդներ հարցնելու։ Նա մի բանից էր վախենում, որ ես չմերժեմ Վարդ-Մարին տալ նորան։ Երբեմն, ինձ հետ շրջագայելով, նա գլուխը կախ էր գցում և խորը մտածմունքի մէջ ընկնում, երբեմն սկսում էր խօսել և լանկարծ լուռ։

Իմ կողմից ես ցանկանում էի, որ նա աւելի համարձակ լինէր, բայց ինքս չէի կարողանում խօսք բաց անել, որովհետեւ իբրև իշխանաւորի՝ անվախ էր ինձ. ես սպասում էի որ նա պաշտօնապէս առաջարկէ, ենթադրելով, որ նա գործին

վախճան կտալ կամ դրաւոր դիմումով և կամ իւր ազգականներին մէկին կռղարկէ ինձ հետ խօսելու, նա կարող էր ուղարկել օրինակ իւր հօրեղբայր Դանիէլ Մէրլէնին, Ֆէլքսէրգի դպրոցական վարժապետին, որ ամենից լարդուած մարդ էր և կարող էր իւր վերալ առնել մի այդպիսի փափուկ լանձնաբարութիւն:

Ինձ վերաբերեալ մտքեր էլ էին անցնում զլիսովս: Ինչպէս, աշխարհիս երեսին ամեն բանից աւելի դատերս երջանկութիւնն էի ցանկանում, բայց պէտք էր ալնպէս սարքել, որ ամենքի համար լաւ լինէր: Մինչև պաշտօնիս լրանալը երկու տարի էլ էր մնացել. եթէ մինչև ալդ ժամանակ փեսաս չնշանակուէր իմ տեղը, ես ստիպուած կլինէի այս հին տանից հեռանալ, որի հետ ալդքան թանկագին և տխուր լիշատակներ էին կապուած, վերաբերութեամբ ծեր Բրուատի, խեղճ կնոջ, Աննա տատի,—միով բանիւ, ամբողջ անցկացրած կեանքիս լիշատակներ. դժուար էր այս ամենը թողնել մի անպատ կեանքի համար ուրիշ երկրում, բոլորովին օտար մարդկանց մէջ:

Այս մտածմունքը լուսահատութիւն էր բերում ինձ վերայ. ես գիտէի, որ Վարդ-Մարին և Ժան Մէրլէնը միշտ կլարդեն ինձ ինչպէս իրանց հօր: Բայց սովորութիւնը՝ երկրորդ բնութիւն է. ծեր աղուէսներն ու նապաստակներն անգամ, վիրաւորուելով իրանց բների ու որջերի մօտերքում, միշտ վերադառնում են ալնտեղ, նոքա պահանջ են դրում մահից առաջ տեսնել ալն թուփն ու խոտը, ուր իրանց ջահիլութիւնն է անցել, ուր նոքա զգացել են սէր, հոգս ու վիշտ, որով համակուած է աշխարհիս բոլոր արարածների երեք չորրորդ մասի գոլութիւնը, տխուր լիշողութիւնները նոյնքան է մարդ գնահատում, ինչպէս և անցած բաղտաւորութիւնը: Ալդ միջոցին ես աւելի մեծ դժբաղտութիւն չէի կարող ինձ երեւակայել, քան եթէ մեր լեռները թողնել և տեղափոխուել հեռու ալն ամենից, որի հետ ես ալնքան կապուած էի:

Պ. Նախագահի մեկնելուց լետով ես չգիտէի, թէ ումից վարող էի բարի խորհուրդ հարցնել—ինչպէս լարմարեցնէի Վարդ-Մարին պսակը մինչև պաշտօնիցս դուրս գալը. ալս բանը շարունակ վրդովում էր ինձ, բայց պատահարար հանգամանքները խիստ բարեւաջող ընթացք ստացան:

Ե.

Պէտք է քեզ ասեմ,—շարունակեց Ֆրեդէրիկն իւր զրոյցը ժօրժին,—որ 1867, 1868 և 1869 թուերի ընթացքում մեզնից զանազան ուղղութեամբ գիտիւններ կ'որտեցին և ճանապարհներ բացին երկաթուղուն փայտեղէն հասցնելու համար։ Այս մեծ աշխատանքները կառավարում էր Լիւտցել, շտէյնի անտառային տեսուչ պ. Լարօշը, Դա մի 55 տարեկան մարդ էր, տակաւին միանգամայն առողջ ու թարմ, շատ լուրջ և իր զօրժին նուիրուած. որս և ձկնորսութիւն նորան դիւր չէին գալիս. նորա հետ լաւ արաքերութիւն ունենալու համար կարիք չկար ճարտար հրաձիգ կամ լաւ ձկնորս լինելու, այլ պէտք էր միայն ճշտիւ կատարել պաշտօնի պարտաւորութիւնները։

Շատ անգամ նա անձամբ էր ղեկավարում աշխատողներին, ցոյց տալով թէ ուր պէտք էր ծառեր կտրտել կամ հողածել։ Նորա բոլոր տնօրինութիւնները պարզ էին և որոշ, և գործը առաջ էր գնում փառաւոր կերպով։

Նա ինքը իւր արժանիքը գիտէր և գիտէր ստորագրեալին փաւալել, երբ գոհ էր մնում նոցանից։ Դէպ ինձ նա միշտ ուշադիր էր և սովորաբար իմ ղեկուցումը լսելով իւր առանձնաբանում Լիւտցէլշտէյնի մէջ, միշտ ասում էր.

—Շատ լաւ է... շատ լաւ է, անտառագետ.— և սղմում էր իմ ձեռքը։

1869 թուի զարնան հրաման եկաւ այն ճանապարհը քարելու, որ Պըտի-Պիերից իջնում էր մինչև Գրաուֆտալ հովիտը, և շարունակել որ միանայ Սալերնից Մէտտինգ նոր ճանապարհի հետ։ Այս ճանապարհի մի ճիւղը անցնում էր սըղոցարանի մօտից, իմ անտառի տնից ոչ հեռու, այնպէս որ ես գրեթէ ամեն օր կարող էի անձամբ հսկել աշխատութիւններին։ Աշխատանքի առաջին մասը գրեթէ աւարտուեց, և մեզ մնում էր միայն մի քանի ժալուեր քանդել, որոնք դուրս էին ցցուած հովտի մէջ, ճանապարհը հարթելու համար։

Մի անգամ, ըստ սովորականին Լիւտցէլշտէյն զաւով ղեկուցման համար, ես առանձին սիրով ընդունուեցայ պ. տեսչից։ Առաւօտուայ տասը ժամի մօտ էր,— նորա նախաճաշի ժամանակը, և նա տուն դարձաւ հէնց որ ես նորա տան դըրան դանդը քաշեցի։

—Ա՛խ, դուք էք, Ֆրեդէրիկ հալլիկ,—ասաց նա ուրախացած, դուռը բանալով.—Փառաւոր առաւօտ է։ Գործերն ինչ զինակի են։

—Ձեր բոլոր պատուէրները ճշտու կատարոււմ են, տեսուչ, և ամեն ինչ ցանկացածից լաւ է ընթանում։

—Լաւ, լաւ, ասաց նա.—Նստեցէք խնդրեմ, խօսելու բան ունիմ։ Ինձ հետ կճաչէք։ Լինս իւր աղղականների մօտ է Շամպայնում. ընկերացէք ինձ։

Բաճախ, երբ պատահել եմ նորա մօտ նախաճաշի ժամանակ, ինձ մի բաժակ գինի է առաջարկել, բաց երբէք մտքով չի անցկացրել իր հետ սեղան նստեցնել ինձ։

—Այստեղ նստեցէք, ասաց նա.—Է՛լ, Վիրթինի, ամաններ բերէք անտառապետի համար։ Նախաճաշն էլ բերէք։

Մտածիր թէ ինչպէս զարմացել էի ես և դո՛ւ ալս պատուից։ Չգիտէի թէ ինչպէս շնորհակալ լինիմ. բաց նա, կարծես, չնկատեց լուղւունքս։ Նա տանու բաճկոնը հաղաւ և սեղան նստելով՝ հարցրեց ինձ.

—Լաւ ակորժակ ունիք, Ֆրեդէրիկ։

—Այո՛, պ. տեսուչ, ալդ կողմից զանգատ չեւինմ։

—Շատ գեղեցիկ ուրեմն, աւելի լաւ։ Այս բիւֆլոնէքսից փորձեցէք։ Վիրթինին լաւ խոհարարուհի է,—ձեր կարծիքը առէք նորա հմտութեան մասին։ Ձեր կենաց։

—Եւ ձեր, պ. տեսուչ։

Կարծես ևրազումն էի և հարցնում էի ինքս ինձ.

«Այդ դո՛ւ ես, Ֆրեդէրիկ, ալս գեղեցիկ սենեակում նախաճաշում, քո իշխանաւորի հետ սեղանակից, և ալսպետի պատուական գինի խմում։

Ինձ համար շատ էլ զիւրին չէր։

Պ. Լարօշն, ընդհակառակն, աւելի էր բացում, այնպէս որ երկու երեք բաժակ գինուց լետով ինձ արդէն շատ բնական թուաց, որ իւր կնոջ բացակայութեամբ նա շատ գոհ էր խօսելու ինձ հետ կարգերի, Գրառաֆտալի նոր ճանապարհի և ալլ նիւթերի մասին, և ես սկսեցի պատասխանել առանց քաշուելու։

Մենք շարունակեցինք նախաճաշը, խօսակցելով, և երբ Վիրթինին մօտ բերեց բիսկվիտն ու պանիրը, տեսուչը թեքուելով աթոռի մէջքին և ուրախութեամբ նայելով ինձ՝ ասաց.

—Սակա՛ն մեր տարիքում դուրեկան բան է ա՛ն դրու-
թիւնը, որի մէջ որ ես ու դու եմք... Հմ, հմ, հմ: Կարծեմ
ձեր բոլոր ատամները դեռ առողջ են, Ֆրեդէրիկ:

—Այո, դեռ բաւական ամուր են, պ. տեսուչ:

—Քանի տարեկան էք,—հարցրեց նա:

—Շուտով լիսունը կլրանամ, պ. տեսուչ:

—Իսկ ես լիսունեհինդ եմ: Համարեան թէ երկուսն էլ
մէկ է. մեր պաշտօնաթողը շատ էլ հեռու չէ:

Նա շարունակ ծիծաղում էր: Բայց պաշտօն թողնելու
մասին մտածմունքը իմ բոլոր աշխուժս խլեց:

Պանիր հրամցնելով ինձ՝ պ. Լարօշը հարցրեց.

—Ի՞նչ էք մտադիր անել երկու տարուց լետ: Ինձ կինս
խել հայրենիքն է տանում, Շամպայն: Դա շատ էլ իմ սրտովը
չէ, որովհետեւ ես դաշտ տեղ չեմ սիրում. բայց գիտէք ինչ որ
կինն է ուզում, Աստուած էլ ա՛ն է ուզում: Սա մի առած է,
բայց առածները զուրկ չեն մի մի առողջ մտքից:

—Ճշմարիտ է, պ. տեսուչ,—պատասխանեցի ես,—բայց դա
շատ վատ առած է. իսկ ես չեմ կարող լեռները թողնել. չա-
փազանց սովորել եմ ես նոցա, եթէ ստիպուիմ ալտեղից գը-
նալ, տասն և հինգ օր էլ չեմ դիմանալ:

—Ի՞նչ կարող եմք անել,—նկատեց նա. —մենք, ծերերս
պէտք է տեղի տանք երիտասարդներին:

Չնայելով որ լաւ խմել էի, բայց չափազանց սրտնե-
ղած էի:

—Ես որ ձեր տեղը լինիմ, Ֆրեդէրիկ,—ասաց տեսուչը,—
գիտէք ինչ կանեմ: Որովհետեւ չափազանց սիրում էք լեռները
և ձեզ համար միտք չունի անտառում չապրելը,—մի ալնալի-
սի փեսայ կգտնէի, որ լեռնային բաժնում ծառայէր, մի խե-
լացի ջահիլ որ ձեր տեղը բռնէր և որի մօտ ապրէիք մինչև
ձեր կեանքի վերջը, կանաչ մեխակները ու մալրիկների բուր-
մունքի մէջ:

—Ա՛խ, ես էլ հէնց ալդ մասին եմ մտածում, պ. տեսուչ
բայց...

—Էլ ինչ սբայց...¹ Լաւ աղջիկ ունիք, ինքներդ աղնիւ
մարդ էք,—էլ ինչ դժուարութիւն կալ: Յուս ունիմ, որ ընտրելիի
պակասութիւն էլ չլինի. անտառային պահապաններից գեղե-
ցիկ կէրնը, Իօնատիկն ու թէ ուրիշները բազմաւոր կհամարեն
խրանց, որ ձեզ փեսայ լինելու արժանի լինին: Իսկ քաջարի

Ժան Մէրլէնը... ահա մի օրինակելի անտառալին պահապան-
չիտակ, գործունեակ, խելացի. իսկ և իսկ լարմար փեսացու.
Ամենից առաջ նա պիտի բարձր պաշտօն ստանայ և իմ կար-
ծիքով, նա ամեն լատկութիւնները ունի ձեր պաշտօնին հաս-
նելու:

Ես մինչև ականջներս կարմրեցի և չկարողանալով ինձ
զսպել՝ պատասխան տուի.

— Բոլորովին ճշմարիտ էք ասում. Ժան Մէրլէնի մասին
ոչ ոք վատ չի կարող ասել. դժուար կպատահի ալղողիսի գե-
ղեցիկ և աղնիւ երիտասարդ. բայց ինքս կարող չեմ իմ դու-
տորն առաջարկել նորան, ով հաճելի է ինձ. Մէրլէնը երբէք
ինձ հետ չէ խօսել Վարդ-Մարիի հետ ամուսնանալու մասին,
սէ նորա մայր Մարգրէդէլը, ոչ էլ հօրեղբայր Դանիէլը, ոչ
ոք նոցանից: Դուք շատ լաւ հասկանում էք, պ. տեսուչ, որ ես
չեմ կարող առաջին քայլն անել այս խնդրում, — այդ արդէն
չափազանց վատահուծիւն կլինէր: Ամեն բան աջնպէս պիտի
կատարուի ինչպէս հարկն է. առաջարկութիւնը պէտք է լինի
պաշտօնապէս փեսայի կողմից:

Նա ուղեցաւ պատասխան տալ ինձ, բայց Վիրժինին
սուրճ բերեց, և նա վառարանից մի տուփ վերցնելով և ինձ
տալով ասաց.

— Մխեցէք խնդրեմ, ֆրեդէրիկ:

Ես տեսայ, որ նա մի բանից շատ գոհ էր. և հէնց որ
սպասուհին դուրս գնաց, ցնծազին աղաղակեց.

— Ուրեմն, Ֆրեդէրիկ, ձեզ պէտք է լստնեմ, որ Ժան Մէր-
լէնն ու Վարդ-Մարին միմեանց սիրում են. Մնում է, որ հօր-
եղբայր Դանիէլը հազնի իւր տօն օրուայ հանդերձն ու մա-
չիկներն ու դալ ձեզ հետ խօսակցելու ալդ մասին:

Նա բարձրաձայն ծիծաղեց և տեսնելով, որ ես շատ դար-
մացած եմ, շարունակեց.

— Ես ձեզ երկու խօսքով կպատմեմ ամբողջ գործը. վեր-
ջին անգամ, երբ ես տեսայ Ժան Մէրլէնին, նա աջնպէս տը-
խուր էր, որ ես հարցրի, թէ հիւանդ հօ չէ: Խեղճ տղան ար-
տասուալից աչքով պատմեց իւր վիշտը: Դուք աջնպիսի մի
խիստ և պատկառելի տեսք ունիք, որ նոցա տանից
ոչ ոք չէ համարձակում ձեզ մօտենալ, և այդ բարի մարդիկ
ինձ դիմեցին, ենթադրելով, թէ ես կարող եմ աղղել ձեզ վե-
րայ: Զէք թող տալ ինձ ես համազղեստ հագնել, Ֆրեդէրիկ: